ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΣΜΑ της 10ης Ιουλίου 1997 *

1. Στην υπό κρίση υπόθεση το Δικαστήριο καλείται με διάταξη που διεβίβασε το office of the industrial tribunals and the fair employment tribunal του Belfast της Βόρειας Ιρλανδίας να απαντήσει σε δύο προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία το αρμόδιο industrial tribunal θεωρεί αναγκαία για την επίλυση εκκρεμούσης ενώπιόν του διαφοράς.

I — Το νομικό πλαίσιο

Α — *Το κοινοτικό νομοθετικό και νομολογιακό πλαίσιο*

3. Το άρθρο 119 της Συνθήκης κατοχυρώνει την αρχή της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών. Έχει δε ως εξής:

2. Τα ερωτήματα αυτά αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης και του πρωτοκόλλου αριθ. 2, σχετικά με το άρθρο 119 της Συνθήκης. Ακριβέστερα, αφορούν αφενός τον προσδιορισμό της ημερομηνίας από την οποία πρέπει να ληφθεί υπόψη ο χρόνος υπηρεσίας δύο νοσοκόμων, οι οποίες, όπως θεωρεί ο εθνικός δικαστής, υπέστησαν δυσμενή διάκριση λόγω φύλου, για τον υπολογισμό ορισμένων συμπληρωματικών στις συντάξεις τους οφελών. Αφετέρου, αφορούν το ζήτημα κατά πόσον είναι σύμφωνες με το κοινοτικό δίκαιο εθνικές διατάξεις οι οποίες, σε περίπτωση που γίνει δεκτή η αγωγή, θέτουν περιορισμό δύο ετών για την αναδρομική λήψη υπόψη ετών εργασίας.

«Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει κατά τη διάρκεια του πρώτου σταδίου και διατηρεί εν συνεχεία την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών.

Ως αμοιβή νοούνται, κατά την έννοια του παρόντος άρθρου, οι συνήθεις βασικοί ή ελάχιστοι μισθοί ή αποδοχές και όλα τα άλλα οφέλη που παρέχονται άμεσα ή έμμεσα, σε χρήματα ή σε είδος, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, λόγω της σχέσεως εργασίας.

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ελληνική.

Η ισότητα αμοιβής χωρίς διακρίσεις φύλου συνεπάγεται:

α) ότι η αμοιβή η παρεχομένη για όμοια εργασία που πληρώνεται κατ' αποκοπήν καθορίζεται με βάση την ίδια μονάδα μετρήσεως·

β) ότι η αμοιβή η παρεχομένη για εργασία που πληρώνεται με βάση τη χρονική διάρκεια είναι η ίδια για όμοια θέση εργασίας.»

4. Στην υπόθεση 43/75, Defrenne II, το Δικαστήριο έκρινε [1] ότι μπορεί να γίνει επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119 της Συνθήκης, δηλαδή το εν λόγω άρθρο παρήγε άμεσα αποτελέσματα, από την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως στην υπόθεση αυτή, δηλαδή από 8ης Απριλίου 1976. Στην απόφαση Bilka-Kaufhaus [2], που επιβεβαιώθηκε με την απόφαση Barber [3] και με την απόφαση Ten Oever [4], το Δικαστήριο έκρινε ότι εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 τόσο το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα, όσο και το δικαίωμα λήψεως παροχών από τα εν λόγω συστήματα.

5. Το Δικαστήριο υπέβαλε τα αποτελέσματα της αποφάσεως της 17ης Μαΐου 1990, Barber [5], σε διαχρονικό περιορισμό, κρίνοντας ότι «το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 119 της Συνθήκης δεν μπορεί να προβληθεί για να στηρίξει το αίτημα θεμελιώσεως δικαιώματος συντάξεως, αναδρομικώς, σε χρόνο προγενέστερο της εκδόσεως της παρούσας απόφασης, με εξαίρεση την περίπτωση που οι εργαζόμενοι ή οι εξ αυτών έλκοντες δικαιώματα, πριν από την ημερομηνία αυτή, άσκησαν ένδικη προσφυγή ή υπέβαλαν ισοδύναμη κατά το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο ένσταση» [6]. Διευκρινίζοντας το περιεχόμενο αυτού του περιορισμού, το Δικαστήριο έκρινε, με την απόφαση Ten Oever, ότι «βάσει της αποφάσεως (...) Barber, δεν μπορεί να γίνει επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119 της Συνθήκης, προκειμένου να ζητηθεί η εφαρμογή της ίσης μεταχειρίσεως στον τομέα των επαγγελματικών συντάξεων παρά μόνο ως προς τις παροχές που οφείλονται βάσει περιόδων απασχολήσεως που έχουν διανυθεί μετά τις 17 Μαΐου 1990, με την επιφύλαξη της εξαιρέσεως υπέρ των εργαζομένων ή των ελκόντων δικαιώματα από αυτούς, οι οποίοι, πριν από την ημερομηνία αυτή, είχαν ασκήσει ένδικη προσφυγή ή είχαν υποβάλει ισοδύναμη κατά το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο ένσταση» [7].

6. Στη διευκρίνιση των διαχρονικών συνεπειών του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119 της Συνθήκης στον τομέα των συντάξεων που χορηγούνται από επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα αποσκοπεί επίσης το πρωτόκολλο αριθ. 2, σχετικά με το άρθρο 119 της Συνθήκης, που ενσωματώθηκε στη Συνθήκη ΕΚ από την 1η Νοεμβρίου 1993, ημερομηνία ενάρξεως της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το περιεχόμενο του πρωτοκόλλου έχει ως εξής:

1 — Απόφαση της 8ης Απριλίου 1976, Defrenne κατά Sabena (Συλλογή τόμος 1976, σ. 175, σημείο 5 του διατακτικού), στο εξής: απόφαση Defrenne II.

2 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Μαΐου 1986, υπόθεση 170/84 (Συλλογή 1986, σ. 1607), στο εξής: απόφαση Bilka.

3 — Απόφαση της 17ης Μαΐου 1990, υπόθεση C-262/88 (Συλλογή 1990, σ. I-1889).

4 — Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1993, υπόθεση C-109/91 (Συλλογή 1993, σ. I-4879).

5 — Απόφαση που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 3.

6 — Σημείο 5 του διατακτικού της αποφάσεως Barber.

7 — Απόφαση Ten Oever, ήδη μνημονευθείσα στην υποσημείωση 4, σημείο 2 του διατακτικού. Η απόφαση αυτή επιβεβαιώθηκε έκτοτε με τις αποφάσεις της 14ης Δεκεμβρίου 1993, υπόθεση C-110/91, Moroni (Συλλογή 1993, σ. I-6591, σημείο 3 του διατακτικού) και της 22ας Δεκεμβρίου 1993, υπόθεση C-152/91, Neath (Συλλογή 1993, σ. I-6935, σημείο 1 του διατακτικού).

«Για την εφαρμογή του άρθρου 119 της Συνθήκης, οι δυνάμει επαγγελματικού συστήματος κοινωνικών ασφαλίσεων παροχές δεν θεωρούνται ως αποδοχές εφόσον αντιστοιχούν σε περιόδους απασχόλησης πριν από τις 17 Μαΐου 1990, με εξαίρεση τους εργαζόμενους ή τους έλκοντες δικαιώματα οι οποίοι, πριν από αυτή την ημερομηνία, είχαν ασκήσει δικαστική προσφυγή ή καταθέσει αντίστοιχη ένσταση σύμφωνα με το ισχύον εθνικό δίκαιο.»

7. Δηλαδή, το πρωτόκολλο 2 (στο εξής: πρωτόκολλο Barber) υιοθέτησε κατ' ουσίαν την ίδια ερμηνεία με την απόφαση Barber. Συγκεκριμένα, ως προς το περιεχόμενό του, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένα κρίνει τα εξής: «Πράγματι, είναι εμφανής η σχέση του πρωτοκόλλου με την προπαρατεθείσα απόφαση Barber, δεδομένου ότι αυτό αναφέρεται στην ίδια ημερομηνία της 17ης Μαΐου 1990. Η απόφαση αυτή καταδικάζει τη διάκριση ανδρών και γυναικών που οφείλεται στη διαφορετική αναλόγως του φύλου ηλικία, η οποία απαιτείται ως προϋπόθεση για τη χορήγηση συντάξεως λόγω συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου, σε περιπτώσεις απολύσεως για οικονομικούς λόγους. Αποκλίνουσες απόψεις διατυπώθηκαν για την ερμηνεία της απόφασης Barber, η οποία περιορίζει χρονικώς την ισχύ της ερμηνείας που δίνει στο άρθρο 119 της Συνθήκης, με αφετηρία την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως αυτής, δηλαδή τη 17η Μαΐου 1990. Οι αποκλίνουσες αυτές απόψεις παραμερίστηκαν με την (...) απόφαση Ten Oever που εκδόθηκε πριν από τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το πρωτόκολλο 2 δέχθηκε κατά τα ουσιώδη την ίδια ερμηνεία της αποφάσεως Barber με την απόφαση Ten Oever, επεκτείνοντάς την μάλιστα στο σύνολο των παροχών που καταβάλλονται από τα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφαλίσεως και ενσωματώνοντάς την στη Συνθήκη, πλην όμως, όπως και η απόφαση Barber, ούτε εξέτασε ούτε επομένως ρύθμισε τους όρους υπαγωγής στα επαγγελματικά αυτά συστήματα». Και διευκρινίσθηκε ότι τούτο εξακολουθούσε να ρυθμίζεται από την απόφαση Bilka, η οποία δεν περιορίζει χρονικώς την ισχύ της ερμηνείας που δίνει στο άρθρο 119 της Συνθήκης [8].

B — *Η εθνική νομοθεσία*

8. Σύμφωνα με τον κανόνα 3 των Health and Personal Social Services (Superannuation) Regulations (Northern Ireland) 1984, με αριθμό 336 (στο εξής: Superannuation Regulations) [9], ως «νοσηλευτής ψυχιατρείου» (mental health officer, στο εξής: MHO) νοείται ο ανήκων στο ιατρικό ή νοσοκομειακό προσωπικό ενός νοσοκομείου και χρησιμοποιούμενος εν όλω ή εν μέρει για τη θεραπεία προσώπων που έχουν ψυχικές διαταραχές νοσηλευτής *πλήρους απασχολήσεως*, ο οποίος αφιερώνει ολόκληρο ή σχεδόν ολόκληρο τον χρόνο του για τη θεραπεία ή φροντίδα των προσώπων αυτών [10].

9. Όπως ορίζεται στο σημείο 50, υπό 2, των Superannuation Regulations, σχετικό με τους MHO, οποιοσδήποτε νοσηλευτής

8 — Βλ. τις τρεις αποφάσεις της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, υπόθεση C-7/93, Beune (Συλλογή 1994, σ. I-4471, σκέψεις 61 και 62), υπόθεση C-57/93, Vroege (Συλλογή 1994, σ. I-4551, σκέψεις 41 και 42) και υπόθεση C-128/93, Fisscher (Συλλογή 1994, σ. I-4583, σκέψεις 49 και 50).

9 — Οι κανονισμοί αυτοί της Βόρειας Ιρλανδίας, περί υγειονομικών και προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών (σύνταξη γήρατος), έχουν ημερομηνία εκδόσεως τη 18η Σεπτεμβρίου 1984 και ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος τους την 29η Οκτωβρίου 1984.

10 — Εξάλλου, κατά την ίδια διάταξη του κανόνα 3 των Superannuation Regulations, ως MHO νοείται κάθε ειδικευμένος ιατρός που αφιερώνει σχεδόν ολόκληρο τον χρόνο του για τη θεραπεία ή φροντίδα των προσώπων που έχουν ψυχικές διαταραχές, καθώς και, αν το Υπουργείο δώσει τη σχετική έγκρισή του για συγκεκριμένη περίπτωση, οποιοσδήποτε άλλος νοσηλευτής ο οποίος, έχοντας διατελέσει MHO, χωρίς διακοπή στην υπηρεσία του και χωρίς να αποκτήσει δικαίωμα για οποιοδήποτε όφελος βάσει των Superannuation Regulations, εργάζεται στη συνέχεια με μειωμένο ωράριο σε οποιαδήποτε απασχόληση κατά τα ανωτέρω, και οποιαδήποτε άλλη κατηγορία νοσηλευτών απασχολουμένων σε νοσοκομεία ως ανωτέρω την οποία δύναται να καθορίζει το Υπουργείο.

ψυχιατρείου που έχει απασχοληθεί επί συνολική περίοδο τουλάχιστον 20 ετών ως ΜΗΟ α) δικαιούται να συνταξιοδοτηθεί σε ηλικία 55 αντί 60 ετών και, β) λογίζεται διπλό κάθε έτος υπηρεσίας ως ΜΗΟ, η οποία πραγματοποιείται μετά τη συμπλήρωση του 50ού έτους της ηλικίας του νοσηλευτή ή μετά τη συπλήρωση της 20ετίας ως ΜΗΟ, αναλόγως του ποιο από τα δύο χρονικά σημεία είναι μεταγενέστερο.

II — Το πραγματικό πλαίσιο

10. Σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 4, του Equal Pay Act (Northern Ireland) 1970, (στο εξής: EPA) [11], αξιώσεις που αφορούν την εφαρμογή ρήτρας ίσης αμοιβής σχετικά με την απασχόληση γυναίκας πρέπει να εισάγονται ενώπιον του αρμοδίου industrial tribunal εντός έξι μηνών μετά το πέρας του χρόνου απασχολήσεως. Σύμφωνα δε με την παράγραφο 5 του ιδίου άρθρου του EPA, σε δίκη αφορώσα τη μη τήρηση ρήτρας ίσης αμοιβής (περιλαμβανομένης δίκης ενώπιον industrial tribunal) η γυναίκα δεν δικαιούται να λάβει αναδρομικά μισθούς ή αποζημίωση για χρονικό διάστημα παλαιότερο των δύο ετών από την ημερομηνία ενάρξεως της δίκης.

11. Στο άρθρο 12 των Occupational Pension Schemes (Equal Access to Membership) Regulations (Northern Ireland) 1976, με αριθμό 238 (στο εξής: Occupational Pension Regulations) [12], το οποίο τροποποίησε τον EPA [13], ορίζεται ότι σε δίκες σχετικές με την υπαγωγή σε συνταξιοδοτικά επαγγελματικά συστήματα το δικαίωμα υπαγωγής μισθωτού στο σύστημα, σύμφωνα με τις επιταγές περί ίσης προσβάσεως, δεν είναι δυνατόν να ανατρέχει σε ημερομηνία πέραν των δύο ετών πριν από την έναρξη της δίκης.

12. Οι Magorrian και Cunningham, ενάγουσες στην κύρια δίκη (στο εξής: ενάγουσες στην κύρια δίκη), εργάζονταν ως διπλωματούχοι νοσοκόμες σε νοσηλευτικό ίδρυμα του δημόσιου τομέα. Άρχισαν τη σταδιοδρομία τους ως νοσοκόμες πλήρους απασχολήσεως με την ιδιότητα της νοσηλεύτριας ψυχιατρείου (ΜΗΟ). Όταν αυξήθηκαν τα οικογενειακά τους βάρη, άρχισαν να εργάζονται με μειωμένο ωράριο [14], καί έπαψαν να υπάγονται στο καθεστώς των ΜΗΟ.

11 — Νόμος περί ίσης αμοιβής της Βόρειας Ιρλανδίας του 1970, κεφάλαιο 32-νόμος (Act) για την πρόληψη διακρίσεων μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά τους όρους και τις συνθήκες απασχολήσεως (της 17ης Δεκεμβρίου 1970).

12 — Οι κανονισμοί αυτοί της Βόρειας Ιρλανδίας, περί επαγγελματικών συνταξιοδοτικών συστημάτων (ίση πρόσβαση), έχουν ημερομηνία εκδόσεως την 9η Αυγούστου 1976 και ημερομηνία ενάρξεως ισχύος την 6η Απριλίου 1978.

13 — Το άρθρο 12 αφορά την εξουσία τακτικού δικαστηρίου ή industrial tribunal να αναγνωρίσει το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα και την υποχρέωση του εργοδότη να καταβάλει πρόσθετες εισφορές.

14 — Όπως συνάγεται από τη διάταξη της παραπομπής, όταν οι ενάγουσες στην κύρια δίκη άρχισαν να εργάζονται με μειωμένο ωράριο, εργάζονταν επί 27 ώρες και 25 λεπτά την εβδομάδα. Κατόπιν της αναδιαμορφώσεως του συστήματος βάρδιας το 1981, το μειωμένο ωράριο αυξήθηκε από τον εργοδότη τους σε 31 ώρες και 5 λεπτά την εβδομάδα. Συγχρόνως, οι ώρες των νοσοκόμων πλήρους απασχολήσεως μειώθηκαν από 40 ώρες σε 37 ώρες και 30 λεπτά την εβδομάδα. Κάθε ενάγουσα εργαζόταν κατά τις νυκτερινές βάρδιες που ταίριαζαν καλύτερα στις οικιακές της εργασίες. Και οι δύο ενάγουσες είχαν την ευθύνη νοσοκομειακών πτερύγων και προϊσταντο νοσοκόμων πλήρους απασχολήσεως οι οποίες είχαν την ιδιότητα του ΜΗΟ.

13. Και οι δύο ενάγουσες στην κύρια δίκη υπάγονταν στο Health & Personal Social Services Superannuation Scheme, το οποίο είναι προαιρετικό, συμβατικώς αποκλεισμένο από το εκ του νόμου συνταξιοδοτικό σύστημα («contracted out») και στο οποίο καταβάλλουν εισφορές τόσο ο εργοδότης όσο και ο μισθωτός. Το σύστημα αυτό ήταν ανοικτό για τους εργαζομένους μερικής απασχολήσεως, που είχαν συμπληρώσει ορισμένο αριθμό ωρών εργασίας.

14. Οι ενάγουσες στην κύρια δίκη κατέβαλαν εισφορές για να μπορέσουν να λάβουν τα οφέλη που παρέχει το σύστημα αυτό, μεταξύ των άλλων την εφ' άπαξ καταβολή ενός χρηματικού ποσού και τη χορήγηση συντάξεως.

15. Η Magorrian πήρε τη σύνταξή της την 18η Οκτωβρίου 1992, αφού συμπλήρωσε 9 έτη και 111 ημέρες εργαζόμενη με πλήρες ωράριο ως ΜΗΟ, από το 1951 ως το 1963, και το αντίστοιχο 11 ετών και 25 ημερών πλήρους υπηρεσίας υπό καθεστώς όμως μερικής απασχολήσεως, δηλαδή εργαζόμενη με μειωμένο ωράριο, από το 1979 ως το 1992. Επίσης, από το 1969 ως το 1979, εργάσθηκε με ωράριο που δεν της παρείχε δικαίωμα υπαγωγής στο συνταξιοδοτικό σύστημα.

16. Η Cunningham πήρε τη σύνταξή της τον Απρίλιο του 1994, αφού συμπλήρωσε 15 έτη και 175 ημέρες πλήρους απασχολήσεως, δηλαδή εργαζόμενη με πλήρες ωράριο, ως ΜΗΟ, από το 1956 ως το 1974 και το αντίστοιχο 11 ετών και 105 ημερών πλήρους υπηρεσίας, εργαζόμενη όμως με μειωμένο ωράριο, κατά τα έτη 1980 ως 1994. Επίσης, εργάσθηκε με μειωμένο ωράριο από το 1974 ως το 1980, σύμφωνα με ένα καθεστώς που δεν της παρείχε το δικαίωμα υπαγωγής σε συνταξιοδοτικό σύστημα και επέλεξε να μην καταβάλει εισφορές για τη λήψη συντάξεως για την περίοδο αυτή.

17. Όταν συνταξιοδοτήθηκαν, οι ενάγουσες στην κύρια δίκη έλαβαν την αποζημίωση στην οποία είχαν δικαίωμα καθώς και τη βασική σύνταξη, αλλά δεν έλαβαν ορισμένα συμπληρωματικά οφέλη τα οποία θα ελάμβαναν αν είχαν την ιδιότητα του ΜΗΟ τη στιγμή της συνταξιοδοτήσεώς τους.

18. Οι ενάγουσες στην κύρια δίκη τονίζουν (σημείο 5 των γραπτών παρατηρήσεων που κατέθεσαν ενώπιον του Δικαστηρίου) ότι είχαν ήδη καταθέσει σχετική αγωγή πριν πάψουν να εργάζονται. Οι αγωγές τους στρέφονταν κατά του Eastern Health & Social Services Board και του Department of Health & Social Services (στο εξής: εναγόμενοι στην κύρια δίκη), κατατέθηκαν δε την 22α Σεπτεμβρίου 1992. Η μεν Magorrian συνταξιοδοτήθηκε την 18η Οκτωβρίου 1992 η δε Cunningham την 31η Μαρτίου 1994.

19. Οι ενάγουσες στην κύρια δίκη ζήτησαν να τύχουν ίσης μεταχειρίσεως με τους έχοντες την ιδιότητα του ΜΗΟ για τον υπολογισμό του ύψους των ποσών των μελλοντικών τους συντάξεων. Συγκεκριμένα, υπεστήριξαν ότι δικαιούνται να λάβουν τα συμπληρωματικά οφέλη και ότι ο υπολογισμός αυτών πρέπει να στηριχθεί στην υπηρεσία τους είτε από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία δημοσιεύσεως της αποφάσεως Defrenne II [15], είτε από τις 13 Μαΐου 1986, ημερομηνία δημοσιεύσεως της αποφάσεως Bilka [16]. Τέλος, ισχυρίσθηκαν ότι δεν πρέπει να περιορισθεί ο υπολογισμός της υπηρεσίας τους στη διετία που καθορίζει ο ΕΡΑ

15 — Απόφαση που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 1.

16 — Απόφαση αναφερθείσα στην υποσημείωση 2.

ούτε στις 17 Μαΐου 1990, ημερομηνία δημοσιεύσεως της αποφάσεως Barber [17] καθότι τούτο θα τις στερούσε αποτελεσματικής εννόμου προστασίας.

20. Οι εναγόμενοι στην κύρια δίκη αναγνώρισαν στις δύο ενάγουσες περιορισμένο δικαίωμα στα συμπληρωματικά οφέλη που δικαιούνται σύμφωνα με το προβλεπόμενο για τους ΜΗΟ καθεστώς. Κατ' αυτούς θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη περίοδοι υπηρεσίας των εναγουσών μεταγενέστερες είτε της 22ας Σεπτεμβρίου 1990, δηλαδή δύο έτη πριν την κατάθεση της αγωγής τους, όπως ορίζει ο ΕΡΑ, είτε της 17ης Μαΐου 1990, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Barber και του ομωνύμου πρωτοκόλλου, μέχρι την ημερομηνία που απεχώρησαν από την υπηρεσία και συνταξιοδοτήθηκαν.

21. Το εθνικό δικαστήριο σε παρεμπίπτουσα απόφασή του με ημερομηνία 12 Σεπτεμβρίου 1995, διαπίστωσε ότι δεν αμφισβητείται από τους διαδίκους στην κύρια δίκη ότι η χορήγηση τέτοιων παροχών αποτελεί αμοιβή κατά την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης και της οδηγίας 75/117/ΕΟΚ [18], για την αρχή της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών. Επίσης, το εθνικό δικαστήριο διαπίστωσε ότι το ποσοστό των γυναικών εργαζομένων στον τομέα της ψυχικής υγείας στη Βόρεια Ιρλανδία είναι σημαντικά μικρότερο από το ποσοστό των ανδρών που μπορούσαν να ανταποκριθούν στην προϋπόθεση της εργασίας ως ΜΗΟ με πλήρες ωράριο και δέχθηκε ότι ο αποκλεισμός των εναγουσών στην κύρια δίκη από την ιδιότητα του ΜΗΟ συνιστά δυσμενή διάκριση λόγω φύλου και δεν δικαιολογείται.

III — Τα προδικαστικά ερωτήματα

22. Στο πλαίσιο της εκκρεμούσης ενώπιόν του διαφοράς το industrial tribunal έθεσε στο Δικαστήριο τα εξής προδικαστικά ερωτήματα:

«Στην περίπτωση που:

(α) μια εργαζόμενη απασχολείτο από νοσηλευτικό ίδρυμα του δημοσίου τομέα σε θέση σχετική με τη νοσηλεία των ψυχασθενών η οποία καλύπτεται από επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα·

(β) καθ' όλα τα κρίσιμα χρονικά διαστήματα, η εργαζόμενη είτε υπαγόταν είτε εδικαιούτο να υπαχθεί στο συνταξιοδοτικό σύστημα·

17 — Απόφαση που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 3.

18 — Οδηγία 75/117/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 1975, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 42).

(γ) το συνταξιοδοτικό σύστημα περιλαμβάνει μια ρήτρα κατά την οποία όσοι εργάζονται με πλήρες ωράριο και αφιερώνουν όλες ή σχεδόν όλες τις ώρες εργασίας τους στη νοσηλεία των προσώπων που πάσχουν από ψυχικές ασθένειες (οι επονομαζόμενοι "Mental Health Officers") δικαιούνται να λάβουν τα συμπληρωματικά οφέλη, τα οποία δεν χορηγούνται σε όσους παρέχουν την ίδια εργασία με μειωμένο ωράριο και είναι τα εξής:

όταν ένα πρόσωπο έχει φθάσει ή υπερβεί την ηλικία των 50 ετών και έχει εργαστεί ως Mental Health Officer επί 20 έτη (η αποκαλούμενη "βασική υπηρεσία") και συνεχίζει να εργάζεται ως Mental Health Officer, τότε

(i) η κατοπινή υπηρεσία του αναγνωρίζεται, για τον σκοπό συνταξιοδοτήσεως, ως διπλάσιας διάρκειας (η αποκαλούμενη "υπηρεσία διπλάσιου χρόνου") και

(ii) έχει δικαίωμα συνταξιοδοτήσεως στην ηλικία των 55 αντί της συνήθους ηλικίας των 60 ετών·

(δ) η εργαζόμενη στερήθηκε την ιδιότητα του Mental Health Officer και τα συνδεδεμένα με την ιδιότητα αυτή συμπληρωματικά οφέλη, απλώς και μόνον λόγω του ότι εργαζόταν με μειωμένο ωράριο·

(ε) το εθνικό δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι υπό στοιχεία γ' και δ' διατάξεις εισάγουν διακρίσεις λόγω φύλου εις βάρος των γυναικών που εργάζονται με μειωμένο ωράριο στον τομέα της νοσηλείας των πασχόντων από ψυχικές ασθένειες·

(στ) η σύνταξη που λαμβάνει η εργαζόμενη και τα συμπληρωματικά οφέλη που αξιώνουν εν προκειμένω οι ενάγουσες καταβάλλονται σ' αυτές μόνον λόγω και από της αποχωρήσεώς τους από την εργασία τους, αντιστοίχως, το 1992 και 1994 και, όσον αφορά τα συμπληρωματικά οφέλη, μετά την προβολή των σχετικών αξιώσεων ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου· και

(ζ) ο υπολογισμός των συμπληρωματικών οφελών με αφετηρία τις ημερομηνίες συνταξιοδοτήσεως των εναγουσών κατά το 1992 και 1994 αντιστοίχως θα συνεπαγόταν συνυπολογισμό των ετών υπηρεσίας τους πριν από το 1992.

Ερώτημα 1: Από ποια ημερομηνία πρέπει να ληφθεί υπόψη η υπηρεσία των εργαζομένων για να υπολογιστούν τα συμπληρωματικά οφέλη που δικαιούνται

(i) απο τις 8 Απριλίου 1976

(ii) από τις 17 Μαΐου 1990

(iii) από ποια άλλη ημερομηνία ενδεχομένως;

industrial tribunal να παραβλέψει τη διάταξη αυτή του εσωτερικού δικαίου, αν το θεωρεί αναγκαίο;»

IV — Απαντήσεις στα προδικαστικά ερωτήματα

A — *Απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα*

23. Το πρώτο ερώτημα αναφέρεται στον προσδιορισμό της ημερομηνίας που πρέπει να γίνει δεκτή εξ απόψεως κοινοτικού δικαίου για τον υπολογισμό συμπληρωματικών στις συντάξεις τους παροχών που δικαιούνται οι Magorrian και Cunningham, οι οποίες υπέστησαν δυσμενή διάκριση λόγω φύλου. Με αυτό ο εθνικός δικαστής ερωτά ουσιαστικά αν ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber, την οποία υιοθέτησε το πρωτόκολλο Barber εφαρμόζεται στις αγωγές των δύο ενδιαφερομένων.

Ερώτημα 2: Όταν η εφαρμοζόμενη εθνική νομοθεσία περιορίζει, στην περίπτωση ευδοκιμήσεως της αγωγής, το δικαίωμα να ληφθούν υπόψη έτη εργασίας μόνο στη διετία πριν από την άσκηση της αγωγής, καταλήγει τούτο σε άρνηση παροχής αποτελεσματικής προστασίας υπό το κοινοτικό δίκαιο και είναι υποχρεωμένο το

24. Δηλαδή, δεδομένου ότι το πρώτο ερώτημα αφορά εργαζομένους με μειωμένο ωράριο που δεν είχαν δικαίωμα λήψεως των προβλεπόμενων συμπληρωματικών οφελών, αυτό που απασχολεί τον εθνικό δικαστή είναι αν η επίμαχη διαφορά αφορά την υπαγωγή σε συνταξιοδοτικό καθεστώς,

οπότε, σύμφωνα με τη νομολογία Bilka [19], δεν εφαρμόζεται ο διαχρονικός περιορισμός που θέσπισε το Δικαστήριο στην απόφαση Barber και υιοθέτησε το ομώνυμο πρωτόκολλο, ή, αντίθετα, αφορά τις παροχές που χορηγούνται βάσει τέτοιου συστήματος, οπότε, εφαρμόζεται ο διαχρονικός περιορισμός.

25. Οι ενάγουσες στην κύρια δίκη, οι οποίες κατέθεσαν τις αγωγές τους πριν συνταξιοδοτηθούν, τονίζουν ότι δεν ζητούν την αναδρομική καταβολή των προβλεπομένων για τους ΜΗΟ συμπληρωματικών οφελών αλλά την ίση μεταχείριση για τις μελλοντικές παροχές, αναλογικά με τον χρόνο υπηρεσίας τους στην ίδια βάση με τους — κατά νόμον πλήρως απασχολούμενους — ΜΗΟ. Ζητούν δηλαδή να ληφθεί υπόψη ο συνολικός χρόνος υπηρεσίας τους για τον υπολογισμό αυτών των οφελών. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση οι δύο ενάγουσες τόνισαν ότι καμία συμπληρωματική έκπτωση ή εισφορά δεν απαιτείτο από τους εργαζομένους με πλήρες ωράριο που είχαν την ιδιότητα του ΜΗΟ σε σχέση με τους εργαζομένους με μειωμένο ωράριο που δεν είχαν αυτήν την ιδιότητα. Απαντώντας δε σε σχετική ερώτηση του Δικαστηρίου τόνισαν ότι αν είχαν υπαχθεί στο καθεστώς των ΜΗΟ θα απελάμβαναν αυτά τα συμπληρωματικά οφέλη δίχως να υποχρεούντο να πληρώσουν συμπληρωματικές εισφορές.

26. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι στην υπό κρίση υπόθεση δεν πρόκειται για το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως, οπότε δεν θα μπορούσε να εφαρμοσθεί το πρωτόκολλο Barber, σύμφωνα με τη νομολογία Vroege και Fisscher, αλλά για το δικαίωμα λήψεως ορισμένων παροχών το εύρος των οποίων θα τροποποιείτο κατ' εφαρμογήν του άρθρου 119 της Συνθήκης. Επιπλέον, επικαλούμενη τη νομολογία Beune [20], θεωρεί ότι το πρωτόκολλο Barber, λόγω της γενικής του διατυπώσεως καλύπτει παροχές που χορηγούνται στο πλαίσιο επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος όπως το επίδικο. Δεδομένου δε ότι οι ενάγουσες στην κύρια δίκη κατέθεσαν τις αγωγές τους μετά την 17η Μαΐου 1990, δεν μπορούν να επικαλεστούν το άρθρο 119 της Συνθήκης για να ζητήσουν την καταβολή ίσων παροχών για περιόδους εργασίας προγενέστερες της 17ης Μαΐου 1990, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Barber.

27. Το πρώτο ζήτημα που πρέπει να αποσαφηνισθεί αφορά ασφαλώς το κατά πόσον ο διαχρονικός περιορισμός που προβλέπει το πρωτόκολλο Barber μπορεί να επεκταθεί και σε μορφές έμμεσων διακρίσεων εργαζομένων με μειωμένο ωράριο, όπως στην υπό κρίση υπόθεση, ή όχι.

28. Καταρχάς, πρέπει να υπομνησθεί ότι στην υπόθεση 170/84, Bilka [21] κρίθηκε ότι υπάρχει παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης από μια επιχείρηση που αποκλείει τους απασχολουμένους με μειωμένο ωράριο από το συνταξιοδοτικό σύστημα

19 — Απόφαση που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 2.

20 — Απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, Beune (σκέψη 59) που ήδη αναφέρθηκε στην υποσημείωση 8.

21 — Απόφαση που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 2 (σημείο 1 του διατακτικού). Πρβλ., επίσης, και την απόφαση της 13ης Ιουλίου 1989, υπόθεση 171/88, Rinner Kühn (Συλλογή 1989, σ. 2743).

επιχειρήσεως, όταν το μέτρο αυτό πλήττει πολύ υψηλότερο αριθμό γυναικών παρά ανδρών και η επιχείρηση δεν αποδείξει ότι το εν λόγω μέτρο εξηγείται από παράγοντες που δικαιολογούνται αντικειμενικά και είναι ξένοι προς οποιαδήποτε διάκριση βασιζόμενη στο φύλο [22].

29. Ειδικότερα όσον αφορά το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικά συστήματα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι «κανένα στοιχείο δεν επέτρεπε να θεωρηθεί ότι οι ενδιαφερόμενοι επαγγελματικοί κύκλοι ήταν δυνατόν να παραπλανηθούν ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 119» [23].

30. Επίσης, στην υπόθεση Barber, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι συντάξεις που καταβάλλονται βάσει των συμβατικώς αποκλεισθέντων (contracted out) συστημάτων αποτελούν πλεονεκτήματα που καταβάλλει ο εργοδότης στον εργαζόμενο λόγω της εργασίας του τελευταίου και, κατά συνέπεια εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης [24].

31. Όμως, το Δικαστήριο, στην υπόθεση Barber, κρίνοντας για πρώτη φορά επί του ζητήματος κατά πόσον ο καθορισμός διαφορετικής ηλικίας για συνταξιοδότηση αναλόγως του φύλου, στο πλαίσιο επαγγελματικών συνταξιοδοτικών συστημάτων, συνιστά αθέμιτη δυσμενή διάκριση [25] και δίδοντας καταφατική απάντηση στο ερώτημα αυτό, θεώρησε αναγκαίο να περιορίσει διαχρονικώς τα αποτελέσματα της αποφάσεώς του. Τον περιορισμό αυτό στήριξε αφενός στο ότι τα κράτη μέλη και οι ενδιαφερόμενοι κύκλοι μπορούσαν, ενόψει των παρεκκλίσεων που προβλέπονταν στις οδηγίες 79/7/ΕΟΚ [26] και 86/378/ΕΟΚ [27], ως προς την ηλικία συνταξιοδοτήσεως, να εκλάβουν ότι η αρχή της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων δεν εφαρμόζεται στην εν λόγω περίπτωση και αφετέρου στη διαπίστωση ότι η αναδρομική ισχύς της αποφάσεως θα κινδύνευε να διαταράξει την οικονομική ισορροπία πολλών επαγγελματικών συνταξιοδοτικών συστημάτων.

32. Επομένως, ο διαχρονικός περιορισμός της δυνατότητας επικλήσεως του άμεσου αποτελέσματος του άρθρου 119 της Συνθήκης αφορά μόνο στις διακρίσεις οι οποίες θα μπορούσαν να στηριχθούν σε παρεκκλίσεις που προβλέπουν κοινοτικές διατάξεις [28], όπως αυτές του άρθρου 9 της

22 — Απόφαση Bilka, που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 2 (σημείο 1 του διατακτικού). Στην ήδη μνημονευθείσα στην υποσημείωση 8 απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, Vroege, το Δικαστήριο έκρινε ότι η λύση της αποφάσεως Bilka «βασίζεται στο συλλογισμό ότι εάν, όπως προκύπτει από την απόφαση της 31ης Μαρτίου 1981, 96/80, Jenkins (Συλλογή 1981, σ. 911), μια μισθολογική πρακτική, που συνίσταται στον καθορισμό χαμηλότερης ωριαίας αμοιβής για την εργασία με μειωμένο ωράριο απ' ό,τι για την εργασία με πλήρες ωράριο, μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις, να αποτελεί διάκριση μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων, το ίδιο ισχύει και για την άρνηση του ευεργετήματος της συντάξεως επιχειρήσεως στους εργαζομένους με μειωμένο ωράριο. Πράγματι, εφόσον η σύνταξη αυτή εμπίπτει στην έννοια της αμοιβής, κατά την έννοια του δευτέρου εδαφίου του άρθρου 119, έπεται ότι η συνολική αμοιβή την οποία καταβάλλει ο εργοδότης στους εργαζομένους με πλήρες ωράριο είναι υψηλότερη, ανά ώρα παρεχόμενης εργασίας, από εκείνη την οποία καταβάλλει στους εργαζομένους με μειωμένο ωράριο (σκέψη 27)».

23 — Απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, Vroege που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 8 (σκέψη 28).

24 — Απόφαση της 17ης Μαΐου 1990, Barber, που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 3 (σκέψη 28).

25 — Βλ., ενδεικτικά, την αναφερθείσα στην υποσημείωση 7 απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1993, Moroni (σκέψη 16).

26 — Ακριβέστερα, πρόκειται για το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1979, περί της προοδευτικής εφαρμογής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160).

27 — Πρόκειται για το άρθρο 9, στοιχείο α', της οδηγίας 86/378/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουλίου 1986, για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης (ΕΕ L 225, σ. 40, διορθωτικό δημοσιεύθηκε στην ΕΕ L 283, σ. 27).

28 — Τούτο ήδη τόνισα στις προτάσεις μου στην υπόθεση C-435/93, Dietz (σημείο 23). Επί της υποθέσεως αυτής εκδόθηκε η απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 1996 (Συλλογή 1996, σ. I-5223).

οδηγίας 86/378/ΕΟΚ [29]. Το Δικαστήριο επανειλημμένα έκρινε [30] ότι «ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber δεν αφορούσε παρά μόνον εκείνες τις μορφές διακρίσεων τις οποίες οι εργοδότες και τα συνταξιοδοτικά συστήματα μπορούσαν, ενόψει του μεταβατικού χαρακτήρα εξαιρέσεων που προβλέπονται από τις δυνάμενες να εφαρμοστούν σε θέματα επαγγελματικών συντάξεων διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, να θεωρούν ευλόγως ως ανεκτές» [31]. Περαιτέρω δε έκρινε ότι «ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber δεν είχε εφαρμογή στο δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα» [32], εφόσον η απόφαση Bilka δεν είχε προβλέψει τέτοιον περιορισμό.

33. Κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, για να έχουν οι ενάγουσες στην κύρια δίκη δικαίωμα στα προβλεπόμενα για τους ΜΗΟ συμπληρωματικά οφέλη θα πρέπει να επικαλεσθούν σε δύο στάδια το άρθρο 119 της Συνθήκης. Αφενός για να τους αναγνωρισθεί ο χρόνος υπηρεσίας τους με μειωμένο ωράριο ώστε να συμπληρωθεί η 20ετία, αφετέρου για να αναγνωρισθεί η κατοπινή υπηρεσία ως διπλάσιας διάρκειας και να αποκτήσουν δικαίωμα συνταξιοδοτήσεως στην ηλικία των 55 αντί των 60 ετών. Ειδικά όσον αφορά την αναγνώριση στις δύο ενάγουσες του συνόλου ή τμήματος του χρόνου υπηρεσίας τους με μειωμένο ωράριο ώστε να συμπληρωθεί η απαιτούμενη 20ετία, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι τούτο θα ήταν αντίθετο στο πρωτόκολλο Barber, εάν ανέτρεχε σε ημερομηνία προγενέστερη της 17ης Μαΐου 1990.

34. Στην υπό κρίση υπόθεση, από τη δικογραφία προκύπτει ότι το συμβατικώς αποκλεισμένο (contracted out) επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα της κυρίας δίκης περιέχει ουσιαστικά διττή ρύθμιση, δηλαδή διττό καθεστώς. Αφενός, περιέχει ρύθμιση σχετικά με τους έχοντες απλώς καθήκοντα νοσοκόμων ψυχιατρείων (ΜΗΟ), αλλά όχι τον τίτλο του ΜΗΟ και, συνεπώς, ούτε το δικαίωμα στα συμπληρωματικά οφέλη και τούτο επειδή εργάζονταν με μειωμένο ωράριο. Αφετέρου, περιέχει ρύθμιση σχετικά με όσους έχουν τον τίτλο του ΜΗΟ και το δικαίωμα στα συμπληρωματικά οφέλη επειδή εργάζονταν με πλήρες ωράριο.

35. Δηλαδή, από τη δικογραφία προκύπτει ότι, με βάση την εθνική νομοθεσία, η δυσμενής διάκριση υφίσταται ουσιαστικά εις βάρος εργαζομένων με μειωμένο ωράριο, για τους οποίους δεν ισχύει η ευνοϊκή ρύθμιση που προβλέπεται για τους ΜΗΟ.

29 — Οι εξαιρέσεις που προβλέπει το άρθρο αυτό αφορούν: α) τον καθορισμό ηλικίας συνταξιοδοτήσεως διαφορετικής για τους άνδρες και τις γυναίκες, β) τη σύνταξη των επιζώντων και, γ) τον καθορισμό διαφορετικών επιπέδων για τις εισφορές των εργαζομένων.

30 — Βλ. τις αποφάσεις Dietz, ήδη αναφερθείσα στην υποσημείωση 28 (σκέψη 19), Vroege (σκέψεις 20 έως 27) και Fisscher (σκέψεις 17 έως 24), μνημονευθείσες στην υποσημείωση 8, και τα σημεία 28 και 29 των προτάσεών μου στην υπόθεση Dietz.

31 — Πρβλ. και το σημείο 29 των προτάσεών μου στην υπόθεση C-435/93, Dietz, που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 28.

32 — Βλ. τις αποφάσεις Dietz (σκέψη 22), Vroege (σκέψη 32), Fisscher (σκέψη 28).

36. Με βάση την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου [33], θεωρώ ότι καμία διάταξη της οδηγίας 86/378/ΕΟΚ δεν επέτρεπε στα ενδιαφερόμενα μέρη να θεωρήσουν, ενόψει μεταβατικού χαρακτήρα εξαιρέσεων τις οποίες η οδηγία αυτή περιέχει, ευλόγως ως ανεκτές μορφές διακρίσεων, όπως αυτή της προκειμένης περιπτώσεως, σε βάρος των εργαζομένων με μειωμένο ωράριο στερώντας τους, κατά τη συνταξιοδότησή τους τα συμπληρωματικά οφέλη που δικαιούνται οι ΜΗΟ. Δηλαδή, μπορεί κάλλιστα κάποιος να επικαλεστεί αναδρομικά υπέρ εαυτού δικαιώματα τα οποία δεν συμπεριλαμβάνονται μεταξύ των εξαιρέσεων του άρθρου 9, στοιχείο α', της οδηγίας 86/378/ΕΟΚ.

37. Επομένως, μπορεί να γίνει αναδρομική επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119 της Συνθήκης από τις ενάγουσες στην κύρια δίκη, οι οποίες υπέστησαν δυσμενή διάκριση, προκειμένου να τους καταβληθούν οι προβλεπόμενες για τους ΜΗΟ από το ισχύον καθεστώς συμπληρωματικές παροχές, τούτο δε από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Defrenne II.

38. Έρχομαι, στη συνέχεια, στην εξέταση του ζητήματος κατά πόσον η επίμαχη διαφορά αφορά την υπαγωγή σε συνταξιοδοτικό καθεστώς, οπότε, σύμφωνα με τη νομολογία Bilka [34], δεν εφαρμόζεται ο διαχρονικός περιορισμός που θέσπισε το Δικαστήριο στην απόφαση Barber και υιοθέτησε το ομώνυμο πρωτόκολλο, ή, αντίθετα, αφορά τον υπολογισμό των παροχών που χορηγούνται βάσει τέτοιου συστήματος, οπότε, αντιθέτως, εφαρμόζεται ο διαχρονικός περιορισμός.

39. Ασφαλώς, στο μέτρο που πρόκειται για διακρίσεις που δεν καλύπτονται από την απόφαση και το πρωτόκολλο Barber, θα μπορούσε να αποφευχθεί η διάκριση ανάμεσα στο δικαίωμα υπαγωγής σε ένα επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα και στο δικαίωμα καταβολής παροχών στο πλαίσιο του συστήματος αυτού. Δηλαδή, στη συγκεκριμένη περίπτωση, θα ήταν δυνατόν να αποφευχθεί η εξέταση του ζητήματος κατά πόσον η δυσμενής μεταχείριση την οποία υφίστανται οι ενάγουσες, αποτελεί δυσμενή μεταχείριση ως προς την υπαγωγή σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα και όχι απλώς ως προς την αξίωση καταβολής κάποιων παροχών.

40. Ωστόσο, για λόγους πληρότητας της αναλύσεως επί του τιθεμένου στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα ζητήματος και ενόψει του ζητήματος που τίθεται στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, θα ήθελα να προσθέσω επ' αυτού και τις ακόλουθες σκέψεις: με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, σύμφωνα με την οποία η δυσμενής διάκριση εις βάρος των εναγουσών στην κύρια δίκη δεν μπορούσε να θεωρείται ευλόγως από τα ενδιαφερόμενα μέρη ως ανεκτή, θεωρώ ότι, για να επιτευχθεί η καταβολή των συγκεκριμένων συμπληρωματικών παροχών που το εθνικό δίκαιο προβλέπει για τους ΜΗΟ, θα πρέπει να προηγηθεί η αναδρομική υπαγωγή στο καθεστώς των ΜΗΟ, την οποία στερήθηκαν οι δύο ενάγουσες, και, επίσης, η αναγνώριση του σχετικού δικαιώματος στις παροχές αυτές. Δηλαδή, κατά τη γνώμη μου, το γεγονός ότι δεν ελήφθη υπόψη η

33 — Βλ., ενδεικτικά, την απόφαση Barber, ήδη μνημονευθείσα στην υποσημείωση 3 (σκέψεις 42 και 43), τις ήδη αναφερθείσες στην υποσημείωση 8 αποφάσεις Vroege (σκέψεις 20 έως 27), Fisscher (σκέψεις 17 έως 24) και την προαναφερθείσα στην υποσημείωση 28 απόφαση Dietz (σκέψη 19). Πρβλ., επίσης, την απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, υπόθεση C-200/91, Coloroll Pension Trustees (Συλλογή 1994, σ. I-4396, σκέψη 53), στο εξής: απόφαση Coloroll.

34 — Απόφαση της 13ης Μαΐου 1986, που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 2.

διάρκεια υπηρεσίας με μειωμένο ωράριο για τον υπολογισμό του χρόνου υπηρεσίας υπό την ιδιότητα του ΜΗΟ των δύο εναγουσών στην κύρια δίκη συνιστά δυσμενή μεταχείριση σχετική με την υπαγωγή στο ειδικό καθεστώς των ΜΗΟ που προβλέπει την καταβολή συμπληρωματικών οφελών και όχι προϋπόθεση σχετική με τον υπολογισμό αυτόν καθαυτόν των παροχών, που θα είχε ως αποτέλεσμα την εφαρμογή του διαχρονικού περιορισμού των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber. Επομένως, θα πρέπει να εφαρμοσθεί η λύση που δόθηκε στην απόφαση Bilka, σχετικά με το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα και να αποκλεισθεί η δυνατότητα διαχρονικού περιορισμού με βάση τη νομολογία Barber [35].

41. Η λύση αυτή ερείδεται στη νομολογία του Δικαστηρίου. Στην απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 1996, Dietz [36], που αφορούσε το δικαίωμα συντάξεως γήρατος δυνάμει επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος εργαζομένης με μειωμένο ωράριο που αρχικά αποκλειόταν από το συνταξιοδοτικό της ταμείο, έγινε δεκτό ότι οι προϋποθέσεις που οδήγησαν στον διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber δεν πληρούνται σχετικά με διακρίσεις σε βάρος εργαζομένων με μειωμένο ωράριο. Το Δικαστήριο τόνισε ότι: «(...) το δικαίωμα αυτό είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με το δικαίωμα υπαγωγής σε ένα τέτοιο σύστημα. Η εν λόγω υπαγωγή δεν θα είχε κανένα ενδιαφέρον για τον εργαζόμενο αν δεν του παρείχε δικαίωμα εισπράξεως των παροχών που χορηγεί το επίμαχο σύστημα» [37]. Περαιτέρω δέχθηκε ότι: «(...) επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, δεδομένου ότι η (...) απόφαση Bilka δεν προέβλεψε κανέναν διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της, μπορεί να γίνει αναδρομική επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119 της Συνθήκης από εργαζόμενο ο οποίος υπέστη δυσμενή διάκριση όσον αφορά το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, προκειμένου να του καταβληθούν παροχές βάσει του συστήματος αυτού, τούτο δε από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της (...) αποφάσεως Defrenne» [38]. Και κατέληγε: «Ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως (...) Barber, δεν έχει εφαρμογή στο δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, όπως το επίμαχο στην υπόθεση της κύριας δίκης ούτε στο δικαίωμα συντάξεως γήρατος, στην περίπτωση εργαζομένου αποκλεισθέντος από την υπαγωγή σε τέτοιο σύστημα κατά παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης» [39].

42. Ενόψει της αναλύσεως που προηγήθηκε, θεωρώ ότι το άρθρο 119 της Συνθήκης και το σχετικό πρωτόκολλο 2, έχουν την έννοια ότι σε περίπτωση δυσμενών διακρίσεων σε βάρος εργαζομένων με μειωμένο ωράριο, όπως αυτές που περιγράφονται στη διάταξη περί παραπομπής, ο χρόνος εργασίας τους, προκειμένου να τους καταβληθούν οι παροχές που δικαιούνται βάσει επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος, πρέπει να υπολογισθεί, καταρ-

35 — Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να εφαρμοσθεί η λύση που δόθηκε στην ήδη αναφερθείσα στην υποσημείωση 8 απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, Beune, όπως υποστηρίζει η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου. Και τούτο διότι στην υπόθεση αυτή η επίμαχη εθνική νομοθεσία προέβλεπε κανόνα υπολογισμού του ποσού της συντάξεως δημοσίου υπαλλήλου διαφορετικό για τους έγγαμους άνδρες πρώην δημοσίους υπαλλήλους από αυτόν που εφαρμοζόταν στις έγγαμες γυναίκες πρώην δημοσίους υπαλλήλους. Το Δικαστήριο έκρινε (σημεία 2 και 3 του διατακτικού) αφενός ότι το άρθρο 119 της Συνθήκης αντίκειται σε μια τέτοια εθνική ρύθμιση και ότι οι έγγαμοι άνδρες που υφίστανται τη διάκριση αυτή πρέπει να έχουν την ίδια μεταχείριση και να διέπονται από το ίδιο σύστημα όπως και οι έγγαμες γυναίκες, και αφετέρου ότι εφαρμόζεται ο διαχρονικός περιορισμός που προβλέπει το Πρωτόκολλο Barber σχετικά με τα πρόσωπα που μπορούν να επικαλεστούν το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 119, προκειμένου να αξιώσουν ίση μεταχείριση όσον αφορά την καταβολή παροχών οφειλομένων από συνταξιοδοτικό σύστημα όπως εκείνο της κύριας δίκης στην υπόθεση αυτή.

36 — Απόφαση που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 28 (σκέψεις 23 επόμενες). Βλ. και τα σημεία 27 επ. των προτάσεών μου στην ίδια υπόθεση.

37 — Απόφαση Dietz, που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 28 (σκέψη 23).

38 — Απόφαση Dietz (σκέψη 27).

39 — Απόφαση Dietz, σημείο 2 του διατακτικού.

χήν, από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Defrenne II.

Β — *Απάντηση στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα*

43. Το δεύτερο ερώτημα θέτει το ζήτημα των εθνικών διαδικαστικών κανόνων που διέπουν τα ένδικα βοηθήματα για την άσκηση δικαιωμάτων που παρέχει το κοινοτικό δίκαιο [40].

44. Ακριβέστερα, το ζήτημα που τίθεται εδώ αφορά την περίπτωση κατά την οποία η εφαρμοζόμενη εθνική νομοθεσία περιορίζει, σε περίπτωση ευδοκιμήσεως της αγωγής, το δικαίωμα να ληφθούν υπόψη έτη εργασίας μόνο στη διετία πριν από την άσκηση της αγωγής. Οπότε ερωτάται αν ο προβλεπόμενος από το εθνικό δίκαιο εν προκειμένω περιορισμός του δικαιώματος να λάβουν οι ενδιαφερόμενες τα προβλεπόμενα για τους ΜΗΟ συμπληρωματικά οφέλη, δικαιώματος που απορρέει από το κοινοτικό δίκαιο, καταλήγει σε άρνηση παροχής αποτελεσματικής προστασίας, και είναι υποχρεωμένος ο εθνικός δικαστής να παραβλέψει τη διάταξη αυτή του εσωτερικού δικαίου, αν το θεωρεί αναγκαίο.

45. Οι ενάγουσες στην κύρια δίκη υποστηρίζουν ότι παρόμοιος περιοριστικός κανόνας του εθνικού δικαίου δεν πρέπει να εφαρμοσθεί από τον εθνικό δικαστή. Διότι, όπως τόνισαν και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, σε αντίθετη περίπτωση θα καταλήγαμε στο παράλογο αποτέλεσμα να υφίστανται άνιση μεταχείριση αντίθετη προς το άρθρο 119 της Συνθήκης, όπως ήδη έκρινε ο εθνικός δικαστής, και εντούτοις η αναγνώριση της άνισης αυτής μεταχειρίσεως να μην έχει καμία πρακτική συνέπεια λόγω της εφαρμογής του επίμαχου εθνικού κανόνα. Επιπλέον, υποστήριξαν ότι η άρση της δυσμενούς αυτής μεταχειρίσεως πολύ λίγο θα κόστιζε στο δημόσιο ταμείο [41].

46. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι ένας εθνικός κανόνας που περιορίζει σε δύο έτη πριν την κατάθεση της αγωγής, το διάστημα για το οποίο μπορούν αναδρομικά να ζητηθούν τα προβλεπόμενα για τους ΜΗΟ συμπληρωματικά οφέλη, συμβιβάζεται απολύτως με το κοινοτικό δίκαιο. Επικαλούμενη δε τη νομολο-

40 — Δεδομένου ότι, όπως προκύπτει από τη δικογραφία, οι αγωγές των Magorrian και Cunningham κατετέθησαν την 22α Σεπτεμβρίου 1992, δηλαδή πριν τη συνταξιοδότησή τους την 18η Οκτωβρίου 1992 και την 31η Μαρτίου 1994 αντιστοίχως, η απάντηση του Δικαστηρίου στο ερώτημα αυτό θα είχε και πρακτική χρησιμότητα μόνο στην περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο θεωρούσε ότι ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber και το ομώνυμο πρωτόκολλο δεν εφαρμόζονται στην υπό κρίση υπόθεση, όπως ορθά υποστηρίζουν η Επιτροπή και οι δύο ενάγουσες. Διαφορετικά οι ενάγουσες θα στερούνταν σχεδόν πλήρως των πλεονεκτημάτων της υπαγωγής στο καθεστώς των ΜΗΟ, από το οποίο αποκλείσθηκαν, δεδομένου ότι, όπως αναφέρεται στη διάταξη περί παραπομπής, οι εναγόμενοι στην κύρια δίκη υπεστήριξαν ότι η υπηρεσία των εναγουσών πρέπει να υπολογισθεί μόνον από 17ης Μαΐου 1990.

41 — Κατά τις ενάγουσες στην κύρια δίκη, η καταβολή των προβλεπομένων για τους ΜΗΟ συμπληρωματικών οφελών, θα κόστιζε στο δημόσιο ταμείο περίπου 70 000 ως 100 000 λίρες στερλίνες (UK£) ετησίως, σε σχέση με έναν ετήσιο προϋπολογισμό ανερχόμενο σε 355 000 000 UK£.

γία του Δικαστηρίου [42], θεωρεί ότι μπορεί να τύχει εφαρμογής ένας εύλογος περιορισμός σε ασκηθέντα ένδικα βοηθήματα δυνάμει του άρθρου 119 της Συνθήκης στο πλαίσιο των επαγγελματικών συντάξεων. Χρονικοί περιορισμοί της αναδρομικής ισχύος μιας δικαστικής αποφάσεως, δεν καθιστούν αδύνατη την άσκηση των απονεμομένων από την κοινοτική έννομη τάξη δικαιωμάτων αλλά συμβάλλουν στην ασφάλεια δικαίου, ενθαρρύνοντας τους ενδιαφερομένους να δεικνύουν την απαιτούμενη επιμέλεια.

47. Καταρχάς πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία [43], ελλείψει σχετικής κοινοτικής κανονιστικής ρυθμίσεως, οι εθνικοί κανόνες που τάσσουν προθεσμίες ασκήσεως προσφυγών έχουν επίσης εφαρμογή στις προσφυγές που θεμελιώνονται στο κοινοτικό δίκαιο, εφόσον πληρούνται δύο προϋποθέσεις. Αφενός ότι δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί για τις προσφυγές αυτού του είδους απ' ό,τι για τις παρόμοιες προσφυγές εσωτερικής φύσεως, δηλαδή αιτήσεις που στηρίζονται στο εσωτερικό δίκαιο, και αφετέρου ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη την άσκηση του προβλεπομένου από το κοινοτικό δίκαιο δικαιώματος. Καταλείπεται επομένως ευχέρεια στον εθνικό δικαστή να εκτιμήσει κατά πόσον οι εθνικοί κανόνες που τάσσουν προθεσμίες ασκήσεως προσφυγών δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί για τις προσφυγές αυτού του είδους απ' ό,τι για παρόμοιες προσφυγές εσωτερικής φύσεως [44] και ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη την άσκηση του προβλεπομένου από το κοινοτικό δίκαιο δικαιώματος.

48. Εν προκειμένω, όπως ήδη ανέφερα σε προηγούμενα σημεία, πρόκειται για περιορισμό που πλήττει το δικαίωμα υπαγωγής μισθωτού σε ειδικό επαγγελματικό συνταξιοδοτικό καθεστώς σύμφωνα με τις επιταγές περί ίσης προσβάσεως και όχι το δικαίωμά του να ζητήσει αναδρομικά κάποια οφέλη, κάποιες παροχές [45].

49. Το άρθρο 12 των Occupational Pension Regulations, του 1976, που τροποποίησε τον EPA του 1970, ορίζει ότι, στις διαδικασίες που αφορούν την πρόσβαση στην υπαγωγή σε ένα επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, το δικαίωμα να υπαχθεί στο περί ου πρόκειται σύστημα δεν μπορεί να ανατρέχει σε χρόνο προγενέστερο των δύο ετών από της ενάρξεως της δίκης. Θεωρώ όμως ότι ο ανωτέρω περιορισμός του εθνικού δικαίου έχει περισσότερο εκτεταμένα αποτελέσματα απ' ό,τι ο περιορισμός του δικαιώματος εργαζομένου να ζητήσει αναδρομικά κάποιες παροχές. Διότι επηρεάζει τον αριθμό των ετών για τα οποία οι ενδιαφερόμενες μπορούν να ζητήσουν την υπαγωγή στο επίμαχο καθεστώς για τους ΜΗΟ

42 — Συγκεκριμένα επικαλείται τις αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976, υπόθεση 33/76, Rewe (Συλλογή τόμος 1976, σ. 747), και της ιδίας ημέρας, υπόθεση 45/76, Comet (Συλλογή τόμος 1976, σ. 765), της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, Fisscher, που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 8 (σκέψη 40) και της 6ης Δεκεμβρίου 1994, C-410/92, Elsie Rita Johnson (Συλλογή 1994, σ. I-5483), στο εξής: απόφαση Johnson II.

43 — Βλ., ενδεικτικά, ιδίως τις αποφάσεις της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, Fisscher, ήδη αναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψεις 39 και 40, και σημείο 5 του διατακτικού) και της 16ης Δεκεμβρίου 1976, Rewe, που προαναφέρθηκε στην υποσημείωση 42 (σκέψεις 5 και 6).

44 — Στην υπό κρίση υπόθεση το ζήτημα αυτό δεν εξετάζεται καθόλου από τον εθνικό δικαστή.

45 — Στην υπό κρίση υπόθεση, σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 5, του EPA, η εργαζόμενη γυναίκα δεν δικαιούται, σε δίκη αφορώσα τη μη τήρηση ρήτρας ίσης αμοιβής (περιλαμβανομένης δίκης ενώπιον industrial tribunal) να λάβει αναδρομικά μισθούς ή αποζημίωση για χρονικό διάστημα παλαιότερο των δύο ετών από την ημερομηνία ενάρξεως της δίκης. Πέραν του ότι οι ενάγουσες τονίζουν ότι δεν ζητούν την καταβολή αναδρομικά κάποιων ποσών αλλά την αναγνώριση για το μέλλον του δικαιώματος καταβολής οφελών που δεν θα τους χορηγούνται λόγω δυσμενούς μεταχειρίσεως, η ρύθμιση αυτή της EPA δεν θέτει προβλήματα από πλευράς κοινοτικού δικαίου διότι δεν περιορίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών για το μέλλον και, επομένως, δεν καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερή την άσκηση του προβλεπομένου από το κοινοτικό δίκαιο δικαιώματος για ισότητα των αμοιβών. Εξάλλου, εφαρμόζοντας τις δύο προϋποθέσεις που θέτει το κοινοτικό δίκαιο, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένα κρίνει ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει την εφαρμογή ενός κανόνα του εθνικού δικαίου ο οποίος απλώς περιορίζει την περίοδο που προηγείται της υποβολής της αιτήσεως, για την οποία μπορούν να ληφθούν καθυστερούμενες παροχές· βλ., λόγου χάριν, τις αποφάσεις της 27ης Οκτωβρίου 1993, C-338/91, Steenhorst-Neerings (Συλλογή 1993, σ. I-5475) και της 6ης Δεκεμβρίου 1994, Johnson II, που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 42.

και, επομένως, τη δυνατότητά τους να ζητήσουν τα συμπληρωματικά οφέλη που έχει ως συνέπεια η υπαγωγή στο καθεστώς αυτό [46], επειδή ο ελάχιστος απαιτούμενος χρόνος των είκοσι ετών υπηρεσίας δεν μπορεί ποτέ να συμπληρωθεί, με αποτέλεσμα να καθιστά αδύνατη στην πράξη την άσκηση του δικαιώματος σε συμπληρωματικές παροχές [47], όπως άλλωστε ορθά το επισημαίνει η Επιτροπή.

50. Στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα κατέληξα στο συμπέρασμα ότι σε περίπτωση δυσμενών διακρίσεων εργαζομένων, με μειωμένο ωράριο, όπως αυτές που περιγράφει ο εθνικός δικαστής στη διάταξη περί παραπομπής, ο χρόνος εργασίας τους, προκειμένου να τους καταβληθούν οι παροχές, δηλαδή τα συμπληρωματικά οφέλη, που δικαιούνται βάσει του επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος, πρέπει, καταρχήν, να υπολογισθεί από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Defrenne II. Δηλαδή, δεν ισχύει ο διαχρονικός περιορισμός της αποφάσεως Barber και του ομωνύμου πρωτοκόλλου, στη συγκεκριμένη περίπτωση. Κατά συνέπεια, θεωρώ ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση της αρχής της ασφάλειας δικαίου και της αποφυγής διαταράξεως αναδρομικά της οικονομικής ισορροπίας ενός συμβατικά αποκλεισθέντος επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος, λόγω αναγνωρίσεως του δικαιώματος των εναγουσών στην κύρια δίκη επί των συμπληρωματικών οφελών, αρχές στις οποίες στηρίχθηκε το Δικαστήριο στην απόφαση Barber [48]. Τούτο διότι η καταγγελλόμενη κατά παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης δυσμενής μεταχείριση έναντι των εργαζομένων με μειωμένο ωράριο ήταν γνωστή πολύ πριν την απόφαση Barber.

51. Ωστόσο, παρόμοια ρύθμιση του εθνικού δικαίου, όπως αυτή του άρθρου 12 των Occupational Pension Regulations, του 1976, που τροποποίησε τον EPA του 1970, κατά τη γνώμη μου, θα μείωνε ουσιωδώς την πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 119 της Συνθήκης, θα μπορούσε δε να έχει ως συνέπεια το να αποτρέπει όσους εργαζομένους υφίστανται δυσμενή διάκριση από τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους που απορρέουν από το εν λόγω άρθρο και, τελικά, να στερούνται πραγματικής και αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας [49].

46 — Πρβλ. και την προβληματική που αναπτύσσει στα σημεία 67 και ιδίως 69 των προτάσεών του ο γενικός εισαγγελέας κ. F. Jacobs, στην υπόθεση C-2/94, Denkavit International κ.λπ., επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 11ης Ιουνίου 1996 (Συλλογή 1996, σ. I-2827), σχετικά με το ζήτημα του «πρακτικώς αδύνατου» ή «υπερβολικά δυσχερούς» της ασκήσεως παρεχομένων από το κοινοτικό δίκαιο δικαιωμάτων, λόγω προβλεπομένης από το εθνικό δίκαιο αποσβεστικής προθεσμίας για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος. Το Δικαστήριο όμως δεν έλαβε θέση επί του ζητήματος αυτού.

47 — Η υπό κρίση υπόθεση διαφοροποιείται από εκείνη που απασχόλησε το Δικαστήριο στην απόφαση της 2ας Αυγούστου 1993, υπόθεση C-271/91, Marschall (Συλλογή 1993, σ. I-4367) (στο εξής: απόφαση Marschall II), που αφορούσε τη θέσπιση ανωτάτου ορίου καθορισθέντος a priori στην αποκατάσταση της ζημίας, την οποία υπέστη πρόσωπο που εθίγη διότι απολύθηκε λόγω δυσμενούς διακρίσεως, καθώς και από την μη επιδίκαση τόκων που αποσκοπούν στην αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη ο δικαιούχος της αποζημιώσεως, λόγω της παρόδου του χρόνου μέχρι την πραγματική καταβολή του επιδικασθέντος κεφαλαίου. Η υπόθεση εκείνη διαφοροποιείται από την υπό κρίση υπόθεση, διότι εν προκειμένω πρόκειται για έναν χρονικό περιορισμό του δικαιώματος αναδρομικής υπαγωγής σε ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς (εκείνο των ΜΗΟ), σε περίπτωση ευδοκιμήσεως της αγωγής.

48 — Πρβλ. ενδεικτικά τη σκέψη 44 της αποφάσεως Barber.

49 — Πρβλ. και την παρόμοια συλλογιστική του Δικαστηρίου στην απόφαση της 22ας Απριλίου 1997, C-180/95, Drachmpachl, η οποία δεν έχει ακόμη δημοσιευθεί στη Συλλογή (σκέψη 40). Στην υπόθεση αυτή ετίθετο, μεταξύ άλλων, το ζήτημα κατά πόσον η οδηγία 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70), απαγορεύει εθνικές νομοθετικές διατάξεις προβλέπουσες ανώτατο όριο σε περίπτωση καταβολής αποζημιώσεων σωρευτικώς σε περισσότερους υποψηφίους που υπέστησαν δυσμενή διάκριση λόγω φύλου κατά την πρόσληψη. Το Δικαστήριο έκρινε (σκέψη 43) ότι η οδηγία απαγορεύει παρόμοιες εθνικές νομοθετικές διατάξεις.

52. Επομένως, θεωρώ ότι εθνική νομοθεσία που δεν επιτρέπει την αναδρομική, πέρα των δύο ετών από την άσκηση της αγωγής, υπαγωγή εργαζομένων με μειωμένο ωράριο στο ειδικό επαγγελματικό καθεστώς που προβλέπεται για τους ΜΗΟ, καθιστά πρακτικώς αδύνατη την άσκηση του δικαιώματός τους να υπαχθούν στο εν λόγω καθεστώς, και να λάβουν τα συμπληρωματικά οφέλη που αυτό προβλέπει, δικαίωμα το οποίο απορρέει από την εφαρμογή του άρθρου 119 της Συνθήκης και ο εθνικός δικαστής οφείλει να μην την εφαρμόσει [50].

53. Σε αντίθετη περίπτωση, η εφαρμογή παρόμοιας εθνικής ρυθμίσεως θα είχε ως αποτέλεσμα το μη σεβασμό των αποφάσεων του Δικαστηρίου, το οποίο μπορεί αφενός να επιβάλλει διαχρονικούς περιορισμούς των αποτελεσμάτων των αποφάσεων που εκδίδει, κάτι που συνέβη στις αποφάσεις Defrenne II και Barber, και αφετέρου να ελέγχει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες εθνικοί κανόνες που τάσσουν προθεσμίες ασκήσεως προσφυγών εφαρμόζονται επίσης και σε προσφυγές που θεμελιώνονται στο κοινοτικό δίκαιο [51].

V — Πρόταση

54. Ενόψει της αναλύσεως που προηγήθηκε προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στα προδικαστικά ερωτήματα τις ακόλουθες απαντήσεις:

«1) Το άρθρο 119 της Συνθήκης και το σχετικό πρωτόκολλο 2, έχουν την έννοια ότι, σε περίπτωση δυσμενών διακρίσεων εις βάρος εργαζομένων με μειωμένο ωράριο, όπως αυτές που περιγράφονται στη διάταξη περί παραπομπής, ο χρόνος εργασίας τους, προκειμένου να τους καταβληθούν οι παροχές που δικαιούνται βάσει επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος, πρέπει να υπολογισθεί καταρχήν από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Defrenne II.

50 — Επειδή δε πρόκειται για δυσμενή διάκριση κατά παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης, θεωρώ ότι δεν είναι δυνατόν να εφαρμοσθεί η νομολογία Emmot, την οποία επικαλούνται οι ενάγουσες στην κύρια δίκη (απόφαση της 25ης Ιουλίου 1991, C-208/90 (Συλλογή 1991, σ. I-4269). Διότι η υπόθεση αυτή αφορούσε την περίπτωση μη ορθής μεταφοράς της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, που προαναφέρθηκε στην υποσημείωση 26. Σύμφωνα με το διατακτικό της αποφάσεως αυτής για όσο χρόνο ένα κράτος μέλος δεν έχει μεταφέρει ορθώς στην εσωτερική έννομη τάξη του τις διατάξεις της οδηγίας αυτής, «συνιστά παράβαση του κοινοτικού δικαίου η εκ μέρους των αρμοδίων αρχών αυτού του κράτους μέλους επίκληση των εθνικών δικονομικών κανόνων των σχετικών με τις προθεσμίες εντός των οποίων οι ιδιώτες μπορούν να προσφεύγουν κατά των αρχών αυτών ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων για την προστασία δικαιωμάτων που παρέχονται απευθείας από το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής». Πρβλ. και το σημείο 31 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα κ. Van Gerven στην υπόθεση Vroege, που ήδη μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 8.

51 — Βλ., ενδεικτικά, ιδίως τις αποφάσεις της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, Fisscher (σκέψεις 39 και 40 και σημείο 5 του διατακτικού), που μνημονεύθηκε στην υποσημείωση 8 και της 16ης Δεκεμβρίου 1976, Rewe, που προαναφέρθηκε στην υποσημείωση 42 (σκέψεις 5 και 6).

2) Ο εθνικός δικαστής οφείλει να μην εφαρμόζει κανόνα του εσωτερικού δικαίου που δεν επιτρέπει σε περίπτωση ευδοκιμήσεως της αγωγής την αναδρομική πέρα των δύο ετών από την άσκηση της αγωγής υπαγωγή εργαζομένων με μειωμένο ωράριο στο ειδικό επαγγελματικό καθεστώς, όπως αυτό που προβλέπεται για τους νοσηλευτές ψυχιατρείου (mental health officers), καθιστώντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, πρακτικώς αδύνατη την άσκηση του δικαιώματός τους να υπαχθούν στο εν λόγω καθεστώς, και να λάβουν τα συμπληρωματικά οφέλη που αυτό προβλέπει, δικαίωμα το οποίο απορρέει από το άρθρο 119 της Συνθήκης.»